

УДК 316.346.32-053.9(477)

DOI: 10.26565/2218-2470-2020-9-05

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Садрицька Світлана Валеріївна – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології управління та соціальної роботи Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна, email: s.sadritskaya@karazin.ua, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-9469-2313>

Короп Анастасія Олегівна – студентка 4-го курсу соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна, email: nastyakorop@ukr.net, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-0567-1773>

Статтю присвячено проблемі соціальної роботи з людьми похилого віку, що потребує вивчення та визначення особливостей такої роботи для різних сучасних соціальних служб. Актуальність теми статті обумовлена зростанням кількості клієнтів соціальних служб серед людей похилого віку. Попередні дослідження соціальних потреб цієї категорії населення прогнозують загострення цілої низки проблем через недоліки державного соціального забезпечення. Вирішення проблеми, на думку авторів статті, пов'язано із діяльністю не державних організацій, що можуть надавати соціальні послуги людям похилого віку. Зокрема, у статті описується досвід діяльності благодійного фонду, який діє за нетиповою схемою організації допомоги. Не через надання коштів фонду, а у першу чергу, через реалізацію власних проектів за підтримки інших соціальних служб різної форми. У статті йдеться про те, як потреби та особливості людей похилого віку, можуть бути враховані у практичній соціальній роботі з клієнтами. У статті автори спираються на матеріали власного дослідження, що було проведено методом кейс-стаді з квітня по жовтень 2019 року на досвіді діяльності Харківського благодійного фонду «Соціальна служба допомоги». У статті констатується, що основними напрямками соціального захисту літніх і старих людей в сучасних умовах має бути не лише покращення їхнього важкого матеріально стану, забезпечення достатнього рівня медичної допомоги але й покращення психологічно-емоційного стану людей. Результати отримані дослідниками можуть сприяти поширенню вдалого досвіду соціальної роботи з людьми похилого віку; науковому аналізу проблемних питань і перешкод у діяльності благодійного фонду з людьми похилого віку; оптимізації подальшої роботи фондів та інших соціальних служб у цьому напрямку. Крім того, на думку авторів, потребує наукового вивчення гіпотеза щодо індиферентного ставлення суспільства до проблем людей похилого віку, адже цей фактор істотно перешкоджає реалізації соціальної допомоги цій групі клієнтів різним соціальними службами, зокрема благодійними фондами.

Ключові слова: соціальна робота, люди похилого віку, благодійні фонди.

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНЫХ ФОНДОВ С ЛЮДЬМИ ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА

Садрицкая Светлана Валерьевна – кандидат социологических наук, доцент кафедры социологии управления и социальной работы Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, площадь Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина, email: s.sadritskaya@karazin.ua, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-9469-2313>

Короп Анастасия Олеговна – студентка 4-го курса социологического факультета Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, площадь Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина, email: nastyakorop@ukr.net, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-0567-1773>

Статья посвящена проблеме социальной работы с пожилыми людьми, которая требует изучения и определения особенностей такой работы для различных современных социальных служб. Актуальность темы статьи обусловлена ростом количества клиентов социальных служб среди пожилых людей. Предыдущие исследования социальных потребностей этой категории населения прогнозируют обострение целого ряда проблем из-за недостатков государственного обеспечения. Решение проблемы, по мнению авторов статьи, связано с деятельностью негосударственных организаций, которые могут предоставлять социальные услуги людям пожилого возраста. В частности, в статье описывается опыт деятельности благотворительного фонда, который действует по не типичной схеме организации социальной помощи. Не через предоставление средств фонда, а в первую очередь, посредством реализации собственных проектов при поддержке других социальных служб различной формы. В статье говорится о том, как потребности и особенности людей пожилого возраста, могут быть учтены в практической социальной работе с клиентами. В статье авторы опираются на материалы собственного исследования, которое было проведено методом кейс-стади с апреля по октябрь 2019 года на примере деятельности Харьковского благотворительного фонда «Социальная служба помощи». В статье констатируется, что основными направлениями социальной защиты пожилых и старых людей в современных условиях должно быть не только улучшение их тяжелого материального положения, обеспечения достаточного уровня медицинской помощи, но и улучшение психологически-эмоционального состояния людей. Результаты, полученные исследователями могут содействовать распространению успешного опыта социальной работы с пожилыми людьми; научному анализу проблемных вопросов и препятствий в деятельности благотворительного фонда с пожилыми людьми; оптимизации последующей работы фондов и других социальных служб в этом направлении. Кроме того, по мнению авторов, требует научного изучения гипотеза о индифферентном отношении общества к проблемам людей пожилого возраста, поскольку этот фактор существенно препятствует реализации социальной помощи этой группе клиентов различными социальными службами, в частности благотворительными фондами.

Ключевые слова: социальная работа, люди пожилого возраста, благотворительные фонды.

THE FEATURES OF SOCIAL WORK OF CHARITABLE FUNDS WITH ELDERLY

Sadrytska Svitlana – PhD (Sociology), Associate Professor of Department of Sociology of Management and Social Work, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine, email: s.sadritskaya@karazin.ua, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-9469-2313>

Korop Anastasija – 4th year student of the School of Sociology, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine, email: nastyakorop@ukr.net, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-0567-1773>

The article is devoted to the problem of social work with the elderly, which requires the study and determination of the features of such work for various modern social services. The relevance of the topic of the article is due to the growing number of clients of social services among the elderly. Previous studies of the social needs of this category of the population predict worsening a number of problems due to the shortcomings of state social security. The solution to the problem, according to the authors of the article, is related to the activities of non-governmental organizations that can provide social services to the elderly. In particular, the article describes the experience of a charitable foundation that operates according to an atypical scheme of aid organization. Not through the provision of funds, but primarily through the implementation of their own projects with the support of other social services of various forms. The article discusses how the needs and characteristics of the elderly can be taken into account in practical social work with clients. The authors rely on the materials of their own research, which was conducted by case study from April to October 2019 on the experience of the Kharkiv Charitable Foundation «Social service of assistance». The article states that the main directions of social protection of the elderly in modern conditions should be not only to improve their difficult financial situation, provide a sufficient level of medical care but also to improve the psychological and emotional state of people. The results obtained by researchers can contribute to the dissemination of successful experience of social work with the elderly; scientific analysis of

problematic issues and obstacles in the activities of the charity fund with the elderly; optimization of further work of funds and other social services in this direction. In addition, according to the authors, the hypothesis of indifferent attitude of society to the problems of the elderly needs to be studied scientifically, because this factor significantly hinders the implementation of social assistance to this group of clients by various social services, including charitable foundations.

Keywords: social work, elderly, charitable foundations.

Старіння населення, як в Україні, так і у всьому світі, є глобальною тенденцією. За даними Організації об'єднаних націй Україна входить не лише до списку країн, населення яких до 2050 року скоротиться більше ніж на 20%, але й до країн, в яких за прогнозом з роками посилюватиметься проблема старіння, пов'язана з падінням народжуваності (World Population Prospects, 2019). Як відомо, якщо середній рівень народжуваності в країні падає нижче показника 2,1, це призводить до того, що молоді буде ставати менше ніж людей похилого віку і кількість населення країни починає скорочуватись. У соціальному контексті це сприяє тому, що держава збільшуватиме витрати на соціальну допомогу, виплату пенсій та охорону здоров'я. Не зважаючи на підтримку з боку держави, попит на соціальну допомогу з боку людей похилого віку значно перевищує той обсяг допомоги, який можуть надати сучасні соціальні служби. Це неодноразово відзначали соціологи, що займалися дослідженням проблем цієї соціальної групи: А. І. Андрущенко, І. Є. Бекешкіна, Є. І. Головаха, О. Г. Злобіна, Л. В. Сохань, Н. І. Соболева та інші (Харабет, 2017; Головаха, 1987; Шмерлина, 2013). Люди похилого віку в Україні є однією з найбільш соціально вразливих груп, тож дослідження проблем, які пов'язані з особливостями соціальної допомоги саме цій групі клієнтів, і сьогодні не втрачає своєї актуальності.

Хоча ціла низка проблем вивчалася науковцями неодноразово, постійні соціальні зміни в нашій країні ставлять перед соціологами нові завдання. Якщо державна соціальна допомога має значну історію розвитку, то діяльність у соціальній сфері громадських організацій та благодійних фондів активізувалася відносно недавно. Волонтерський рух, стрімке зростання кількості НДО у соціальній сфері стали відповіддю на попит з боку населення. Цей напрямок соціальної допомоги активно розвивається, та розкриває неабиякі перспективи. Тож метою нашої статті є дослідження та завдяки використанню якісної методології визначення особливостей соціальної роботи з людьми похилого віку на прикладі сучасного благодійного фонду з суттєвим досвідом роботи у цьому напрямку.

Досягнення мети статті у теоретичному аспекті дозволить здобути теоретичні знання щодо особливостей вирішення гострої соціальної проблеми, а у прикладному – можуть сприяти вдосконаленню практичної соціальної роботи із цією групою клієнтів.

В нашій статті ми спираємося на результати власного дослідження, предметом якого став Благодійний Фонд «Соціальна служба допомоги» (м. Харків), об'єктом – соціальна робота цього благодійного фонду з людьми похилого віку. Дослідження проводилось із застосуванням методу кейс-стаді (case-study) або методу конкретних ситуацій. Він був обраний нами у відповідності до мети та доступності об'єкту аналізу, адже саме він полягає у детальному аналізі окремого випадку, що залучений до більш широкого соціального та культурного контексту. Вивчення випадку спирається на виділення окремих одиниць для аналізу – у нашому випадку конкретного благодійного фонду. Особливість якісного підходу дозволила нам детально з'ясувати специфіку процесу надання соціальних послуг фондом людям похилого віку. Нами були застосовані аналіз документів, включене спостереження, проведення глибоких інтерв'ю. Під час дослідження ми мали можливість максимально наблизитися до об'єкту, що вивчався та зібрати інформацію в умовах довіри та сприяння керівництва та персоналу фонду. Зрозуміло, що результати нашого дослідження не претендують на репрезентативність, адже через обраний метод потребують перевірки та підтвердження на інших об'єктах.

Дослідження соціальної роботи та соціальної захищеності людей похилого віку можна вивчати як у порівняльно-історичному контексті так і на прикладі конкретної організації саме «тут і зараз». Завдяки окремому вивченню досвіду конкретної соціальної служби ми розглянемо специфіку та особливості соціальної допомоги людям похилого віку в цілому.

По-перше зазначимо, що люди похилого віку – це особлива соціально-демографічна група населення і одна із найбільш численних груп клієнтів системи соціальної роботи в державі. Як зазначалося, з кожним роком кількість людей похилого віку збільшується, що вимагає підвищення рівня матеріальних витрат на їх

гідне соціальне забезпечення і реформування системи соціального захисту та послуг, що пов'язане з постійним ростом кількості клієнтів.

Основною метою соціального захисту людей похилого віку є позбавлення їх від злиднів, бідності, а також – надання конкретної соціальної допомоги, яка полягає в забезпеченні в грошовій чи натуральній формі, у вигляді послуг чи пільг, наданих з урахуванням законодавчо встановлених державою соціальних гарантій із соціального забезпечення. У цьому контексті благодійність є важливою складовою громадянського суспільства і показником соціального добробуту будь-якої країни. В нашій країні благодійні організації знаходяться у стадії змін та розвитку, тож потребують чіткого правового регулювання і вагомої підтримки з боку держави. Таких проміжних висновків ми дійшли вивчаючи особливості соціальної роботи з людьми похилого віку на прикладі діяльності благодійного фонду «Соціальна служба допомоги» (м. Харків).

Діяльність фонду здійснюється в декількох формах і напрямках. Так денний центр для людей похилого віку «Друга молодість», що був створений у 2001 році, надає можливість людям похилого віку реалізувати свій внутрішній потенціал. Відбувається це завдяки участі у різноманітних творчих заходах, таких як: відвідування театрів і музеїв, тематичні вечори, спільний відпочинок, гімнастика, заняття художньою самодіяльністю (як серед членів клубу, так і за участю дітей з дитячого містечка «Отрадне»). Однак окрім цього, члени клубу «Друга молодість» мають можливість розширити коло своїх знайомих. Під час зібрань люди похилого віку можуть поділитися своїми враженнями, знайти друзів, розділити спогади з іншою людиною, яка дійсно може зрозуміти. В основному, учасники клубу «Друга молодість» – самотні люди, і цей проект дає їм можливість не тільки урізноманітнити своє дозвілля, а й знайти підтримку та близьких людей серед членів клубу.

Культурний відпочинок, заняття художньою самодіяльністю, гуртки за інтересами, гімнастика, відвідування театрів та музеїв, концертів та святкових заходів дозволяють підопічним фонду активно брати участь у житті суспільства, покращити свій емоційний фон та загальне самопочуття та просто спілкуватися з новими, цікавими людьми. До послуг людей похилого віку – матеріально-технічна база Клубу, побутова техніка, предмети м'якого інвентарю, матеріали для рукоділля, спортивні тренажери.

Окремої уваги заслуговує взаємозв'язок з іншими проектами Фонду – дружба з дітьми дитячого будинку «Отрадне», контакт з колишніми в'язнями концентраційних таборів та мешканцями блокадного Ленінграду, остарбайтерами в рамках програми «Місто зустрічі: діалог» допомагають зміцнити зв'язки між різними верствами населення, створити своєрідну систему взаємодопомоги людей похилого віку, вирішити проблему непорозуміння між літніми батьками та дітьми.

Крім того, у 1999 році благодійним фондом для соціальної роботи з самотніми та позбавленими уваги родичів людьми похилого віку створена «Мережа центрів «Домашня опіка/Паліативна допомога» Карітас України», де, на сьогодні, в рамках проекту «Мережа центрів «Домашня опіка» Карітас України» отримують соціальну, медичну та побутову допомогу майже 60 осіб похилого віку. З 2011 року фонд також реалізує проект з паліативної допомоги, основною метою якого є покращення якості життя тяжкохворих людей та їх сімей, які зіткнулися з проблемами невиліковного захворювання.

Аналіз документів фонду дозволяє зробити висновок, що діяльність благодійної організації зараз практично повністю залежить від благодійних пожертв та підтримки донорів та грантодавців. Самотні особи та ті, хто перебуває в складних життєвих умовах, отримують допомогу безкоштовно, а з 2017 року фондом також запроваджено надання платних соціальних послуг, тарифи на які були розраховані відповідно до «Методичних рекомендацій із розрахунку тарифів на платні послуги, які надаються територіальними центрами соціального обслуговування пенсіонерів та самотніх непрацевлаштованих громадян» та затверджені наказом Фонду. З кожною людиною або його родичем укладається договір про надання соціальних послуг. У ньому прописується ціна та порядок розрахунків. Також Фондом надаються на платній основі послуги з прокату засобів реабілітації. З кожним клієнтом (або його представником) укладається відповідний договір, у якому вказується найменування засобів реабілітації, строк прокату, сума, сплачена клієнтом.

Зібрана нами інформація підштовхнула нас до апробації досвіду роботи фонду та створенню під час практики проекту «Подаруй казку дорослим малим», метою якого був збір певної суми грошей на закупівлю продуктів (кондитерських виробів) до Нового Року для всіх членів клубу «Друга молодість». Цей проект був створений в рамках акції «Щедрий вівторок» і розміщений на сайті Української біржі благодійності. У підсумку, нам вдалося зібрати 3 з 5 тисяч гривень і на цю суму були закуплені всі необхідні продукти. Нами був використаний метод краудфандінгу (Crowdfunding – дослівний переклад «фінансування натовпом») – це

спосіб залучити кошти на якийсь проект чи в свій бізнес за допомогою спеціальних інтернет-платформ (у нашому випадку це – українська благодійна біржа).

Благодійний фонд «Соціальна Служба Допомоги» – як з'ясувалося, один з небагатьох у місті Харкові, що бере участь у подібних акціях і проектах через Українську благодійну біржу. На даний момент, фонд працює над проектом зі збору грошей на підгузки для паліативних літніх людей. На жаль, місцева влада не має можливості фінансувати велику кількість подібних проектів, що спрямовані на допомогу людям похилого віку, тож активні громадські організації та фонди стають у цьому напрямку соціальної роботи все більш активними, у тому числі завдяки підтримці іноземних донорів.

Як результат дослідження ми отримали об'ємний емпіричний матеріал, що вимагає детального аналізу, однак перші результати дозволяють нам зробити наступні висновки:

1. Люди похилого віку в Україні є однією з найбільш соціально вразливих груп, що вимагають особливої уваги з боку влади та населення громади, а дослідження соціальної допомоги саме цій групі клієнтів може сприяти більш дієвому використанню ресурсів відповідно до потреб клієнтів.

2. Основними напрямками соціального захисту літніх і старих людей в сучасних умовах є покращення їхнього важкого матеріального стану, забезпечення достатнього рівня медичної допомоги. Однак допомога не повинна обмежуватися забезпеченням грошових чи натуральних послуг чи пільг. Літні люди потребують поваги до власних проблем та потреб, можливостей для саморозвитку, творчості та комунікації.

3. Розподіл бюджетів країни та місцевих бюджетів не дозволяє розраховувати на значну ресурсну підтримку державою проектів спрямованих на допомогу літнім людям, на жаль, цей напрямок не є пріоритетним, тож потребує активного залучення можливостей третього сектору та громадськості.

4. Благодійні фонди, діяльність яких часто розуміють як надання фінансової підтримки для реалізації соціальних проектів, самостійно реалізують низку успішних соціальних проектів. На прикладі фонду, діяльність якого ми досліджували, можна констатувати існування значного досвіду допомоги, що втілюється у різноманітних видах практичної соціальної допомоги клієнтам. Реалізація проектів, що відрізняються сучасністю, гнучкістю та орієнтацією на актуальні потреби, можуть стати прикладом для інших організацій, що починають роботу у сфері соціальної допомоги.

5. Апробація досвіду роботи фонду на власному проекті «Подаруй казку дорослим малим» допоміг зрозуміти, що найскладнішим та найважливішим етапом проекту є пошук фінансування.

6. Проблеми людей похилого віку є для більшості людей другорядними, не достатньо гострими, надуманими та інше. Держава, та суспільство приділяють недостатньо уваги цій категорії населення, що актуалізує поширення серед цих людей відчуття самотності, апатії.

Під час дослідження нами був означений цілий ряд напрямків для подальшого дослідження соціальної допомоги людям похилого віку: це і вивчення потреб різних груп (люди похилого віку неоднорідна за соціальними показниками група); пошук механізмів співпраці та взаємодії між організаціями, що допомагають літнім людям, залучення молоді до реалізації соціальних проектів для людей похилого віку та інше. Однак, найголовніше – наукового аналізу потребує ціла низка болючих та проблемних питань, що стосуються виявлених перешкод у діяльності благодійних фондів з людьми похилого віку.

Література:

1. World Population Prospects 2019: Data Booklet. URL : https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_DataBooklet.pdf (Last accessed : 29.01.2020).
2. Соціальний захист населення сучасної України: проблеми та шляхи їх вирішення : монографія / В. В.Харабет та ін.; за ред. І. Ф. Марченко. Маріуполь : ПДТУ, 2017. С. 246.
3. Жизненный путь личности : вопросы теории и методологии социально-психологического исследования / Головаха Е. И. и др. Киев : Наукова думка, 1987. С . 278.
4. Шмерлина И. А. Либерализация старения: теоретические иллюзии и эмпирические аномалии (Ч1). *Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены*. 2013. №3(115). С.165–174.
5. Романов П. В. Стратегия кейс-стади в исследовании социальных служб. *Социологические исследования*. 2005. № 4. С. 101–110.

References:

1. World Population Prospects 2019: Data Booklet. URL: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_DataBooklet.pdf [Accessed 29 January 2020] [in English].

2. Harabert, V.V., Marchenko, I.F., Andruschenko, A.I., Gorbunova-Ruban, S.O., 2017. *Socialny zahyst naseleण्या v suchasnyy Ukraini: problemy ta shlyahy yih vyrishennya* [Social protection of the population in modern Ukraine: problems and ways to solve them]. Mariupol: DVNZ «PDTU». [in Ukrainian].

3. Sohan L.V., Zlobina N.V., Golovaha E.G., Panina E.I., 1987. *Zhiznenny put' lichnosti: voprosy teorii i metodologii sicial'no-psihologicheskogo issledovaniya* [Personal life path: questions of theory and methodology of socio-psychological research]. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].

4. Shmerlina I.A., 2013. Liberalizatsiya stareniya: teoreticheskie illusii i empiricheskie anomalii (Ch.1) [Liberalization of Aging: Theoretical Illusions and Empirical Anomalies (part 1)]. *Monitoring obschestvennogo mneniya: ekonomicheskije i sicialnie peremeny*. no. 3 (115), pp.165-174 [in Russian].

5. Romanov P.V., 2005. Strategiya keis-stady v issledovanii sicialnyh sluzhb [Case Study Strategy in Social Services Research]. *Sociological studies*. no. 4, pp. 101-110 [in Russian].